

УДК 911.3

ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕКРЕАЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ РІВНЕНЩИНИ

В. Стельмах

*Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Коротко охарактеризовано рекреаційний потенціал Рівненщини, а також основні природні та історико-культурні рекреаційні об'єкти.

Ключові слова: рекреація, природні рекреаційні об'єкти, історико-культурні рекреаційні об'єкти, туризм.

Для успішного розвитку рекреації необхідний комплекс умов. Виходячи з того, що рекреація поєднує оздоровчі та пізнавальні цілі, райони рекреації повинні мати сприятливі для оздоровлення людей природні умови (сприятливий клімат, різноманітний рельєф з мальовничими ландшафтами, водні джерела тощо), та унікальні природні об'єкти. Бажано, щоб останні поєднувалися з культурно-історичними місцями. При цьому треба створити комплекс умов, сприятливих для ознайомлення рекреантів з особливостями природи, життя і побуту населення, культурно-історичними цінностями регіону рекреації [3].

Засновниками рекреаційної географії, з виникнення якої, і почався розвиток галузей знань про дозвілля і відпочинок, вважають радянські (російські) вчені: Ю. Веденін, І. Зорін, В. Квартальнов, М. Мироненко, В. Преображенський. В Україні питання рекреації досліджують О. Бейдик, В. Євдокименко, М. Крачило, О. Любіцева, В. Мацола, Я. Олійник, В. Павлов, І. Смаль, А. Степаненко та ін. [1; 3].

Метою цієї статті є вивчення та характеристика природних та історико-культурних рекреаційних об'єктів Рівненської області.

Особливим багатством Рівненської області є унікальне природне середовище. Територія має найбільший показник залісненості в Україні (40%) та один з найбільших рівнів заповідності території. Площа тутешніх природоохоронних територій та сягає 170 тис. га (8,3% території області, що вдвічі перевищує середній показник для України). На Рівненщині розташовані найбільший в країні заповідник – Рівненський природний, три регіональні ландшафтні парки, 13 заказників загальнодержавного значення, 110 заказників місцевого значення, 8 пам'яток природи загальнодержавного значення, 56 пам'яток природи місцевого значення та 96 заповідних урочищ [2].

Рівненщина подарувала світу Пересопницьке Євангеліє, на якому присягають на вірність українському народові президенти України, першу у східних слов'ян академію в Острозі, Острозьку типографію і перший український “Буквар”. Вона славиться гучними іменами науковців, письменників і героїв визвольної війни.

На території області діють 10 музеїв і 15 народних музеїв при навчальних закладах. Щороку на Рівненщині відбувається понад 25 культурно-масових заходів.

На території області розташовані державні історико-культурні заповідники міст

Дубно та Острога, державний історико-меморіальний заповідник “Поле Берестецької битви”.

До переліку історичних міст України, затвердженого Указом Президента України, входять 13 населених пунктів Рівненщини: міста Рівне, Дубно, Корець, Острог, Дубровиця, Радивилів, Березне, селища міського типу Володимирець, Гоща, Клевань, Мізоч, Млинів, Степань.

В області налічується понад 1088 пам’яток археології, 1761 пам’ятка історії, 325 пам’яток архітектури та містобудування, 84 пам’яток монументального мистецтва. Для Рівненщини характерна унікальна замкова культура, оборонного значення. Найяскравішими підтвердженнями тому є Тараканівський форт, Дубенський та Острозький замки, Межиріцький монастир-фортеця [2].

З урахуванням природного, історико-культурного та архітектурного потенціалу області можна стверджувати про самобутність і неповторність Рівненщини, її природи, культури, історії. Водночас регіон ще мало освоєний і недостатньо розвинутий з туристичної точки зору, але має перспективи для розвитку рекреації та туризму, відзначається унікальними природними та історико-культурними об’єктами, які варті уваги туристів, рекреантів і потребують детальної характеристики.

Серед таких об’єктів, насамперед заслуговують на увагу такі: історико-культурні заповідники міст Дубно та Остріг, національний історико-меморіальний заповідник “Поле Берестейської битви”, Надслучанська Швейцарія, джерело Святого Миколая, Музей бурштину, базальтові стовпи, Свято-Троїцький Межирецький чоловічий монастир, Березнівський дендрологічний парк, музей Євангелія у с. Пересопниця, Новомалинський замок, 1300-річний дуб-патріарх.

Історико-культурний заповідник міста Дубно включає такі пам’ятки історії, культури й архітектури: Дубенський замок XV-XVIII ст. (палац князів Острозьких, палац князів Любомирських, надбрамний корпус), Луцька брама XVI ст., Синагога XVI ст., Спасо-Преображенська церква XVII ст., Свято-Юріївська церква XVII ст., монастир кармеліток XVII ст., костел бернардинів і його келії XVII ст., костел Яна Непомука XX ст., Свято-Іллінський собор початку XX ст., світські будівлі XVIII-XIX ст. у центральній частині міста. До складу заповідника входить і краєзнавчий музей.

Найдавнішою спорудою на території міста і найціннішою пам’яткою заповідника є Дубенський замок. У XIV ст. у селі Дубен, яке тоді входило до Острозького округу, Федір Острозький спорудив невеликий дерев’яний замок. Князь Костянтин Іванович Острозький у 1492 р. звів кам’яний замок.

Стародавні мурі Дубенського замку пам’ятають набіги кримських татар у XV столітті, напади козацьких загонів Максима Кривоноса та російського війська у XVII ст. Вони залишались неушкодженими під час Північної війни 1700-1721 рр., повстання Тадеуша Костюшка наприкінці XVIII ст. та французько-російської війни 1812 р. Тут перебували гетьман Іван Мазепа, шведський король Карл XII, цар Петро I, полководці Суворов і Кутузов. Тут зберігали свої скарби князі Острозькі, а згодом – нащадки Острозької ординації: князі Заславські, Сангушки, Любомирські. Тут, під охороною хоругв ординацького війська, надійно зберігались безцінні родинні архіви цих можновладців. У замку діяла людвисарня – ливарна майстерня, де виготовляли гармати, культові речі для храмів та монастирів. Замок і нині зберігає таємниці та

легенди тих століть [4].

У надбрамному корпусі, в якому жили князі і від якого до міста був покладений підвісний міст, нині діють виставки середньовічних ікон, скульптур, підсвічників, дзвонів. Унікальною є скульптура вагітної Диви Марії напередодні народження Ісуса Христа, подібної скульптури немає ніде у світі. Одна з найдавніших реліквій – дзвін, відлитий 1572 р.

Волинські Афіни – так називають місто Острог, невеличкий районний центр, що розмістився за півсотні кілометрів на південний схід від Рівного.

У середині XIV ст. Острог був резиденцією, або, як тоді називали, “домоначальним” градом знаменитого українського княжого роду Острозьких. Саме вони звели тут кам’яну муровану фортецю. Це єдиний в Україні і Східній Європі одновежовий житловий замок, який зберігся до сьогодні. І хоча знамениті князі мали у своїх володіннях ще понад десяток замків, цей був їхнім родинним гніздом. Середньовічні мури з Мурованою, Круглою, Луцькою і Татарською вежами, Богоявленська церква унікальні пам’ятки історії та культури.

Ще Острог славився слов’яно-греко-латинською академією — першим вищим навчальним закладом Східної Європи. Заснував його у 1576 р. авторитетний політичний діяч того часу, меценат друкарства й літератури, опікун православ’я Василь-Костянтин Острозький. В острозькому культурному осередку разом з академією виникло найпотужніше тогочасне видавництво — кирилична друкарня Івана Федорова. Тут побачили світ греко-слов’янський “Буквар” — перший український підручник і перша друкована повна слов’яномовна Острозька Біблія.

Заснований у стародавньому місті Музей книги та друкарства – один з двох повнопрофільних музеїв книги в Україні. Його експозиція присвячена історії української книги й охоплює період від виникнення слов’янської писемності до початку XX ст. Новітня історія книги розкривається через систему виставок, які постійно змінюються. Музейна колекція стародруків XVI–XVIII ст. налічує майже 1,5 тис. експонатів, серед яких – кириличні стародруки та видання друкарень Німеччини, Італії, Франції, Нідерландів, Швейцарії, Англії, Польщі, Литви, Білорусі. Музей книги має також колекцію антикварної та букіністичної книги (близько 4 тис.), а також колекцію оригінальної книжкової графіки та екслібрисів [4].

Національний історико-меморіальний заповідник “Поле Берестейської битви” (с.Пляшева Радивилівського району) – це місце, де улітку 1651 р. полягли десятки тисяч українських козаків і селян. Місце драматичної битви козацько-селянських загонів Богдана Хмельницького з військом польського короля Яна Казимира Другого — острів Журавлиха. На початку минулого століття на полі Берестецької битви на острові Журавлиха поставили храм-пам’ятник — Георгіївську церкву з козацькою усипальницею. Сьогодні це собор Свято-Георгіївського чоловічого монастиря.

Заповідник “Поле Берестецької битви” — це не лише острів Журавлиха, а й козацька переправа, острів Гайок (місце героїчної оборони трьохсот козаків), Козакова яма та урочище “Монастирщина” — козацький цвинтар. Сьогодні на Монастирщині стоять лише два кам’яні хрести. На них ще можна роздивитися напис “1651” — рік драматичної битви під Берестечком [2].

Надслучанською Швейцарією називають долину річки Случ, найбільшої притоки

Горині. Вона стрімко мчить звивистим неспокійним руслом, місцями пробиваючи собі шлях через давні граніти Українського кристалічного щита. На таких ділянках утворюються долини у формі каньйонів зі скелями, обривами і порогами. Там, де до більш пологих і щербених берегів підступають хвойні ліси, Случ стає схожим на великі карпатські річки з численними острівцями. У місцях з низькими берегами і більш спокійною течією згадуєш, що Случ все-таки поліська ріка. Але таких місць небагато, частіше описані пейзажі швидко чергуються або навіть змішуються між собою.

За легендою, “альпійську” назву цій місцевості дали самі швейцарці. Нібито в одного з місцевих князів була дружина-швейцарка. Її батьки, що приїхали погостювати, із захопленням, висловили думку, що горбисті ландшафти долини річки Случ із скелястими берегами, класичними заливними луками та густими лісами неначе зійшли з пасторальних картин і дуже нагадують їню батьківщину.

Село Гільче (Здолбунівський район) відоме тим, що в його урочищі Св. Миколая в кам'яному гроті б'ють з-під землі два джерела чистої холодної води, яка вважається цілющою. До них прїздять прочани з усієї Волині. Джерела ще називають “громовими”, тобто вибитими божими блискавками. Протягом багатьох віків вони були місцем паломництва, до них спрямовувались хресні процесії.

Знамениті джерела знаходяться неподалік від невеличкої церкви. Тутешні священники та миряни дбають про “Святу печеру” та джерела. Про гільчанське урочище Св. Миколая писали Тарас Шевченко, Іван Нечуй-Левицький, Олесь Гончар, Михайло Коцюбинський. А Олена Пчілка, відвідавши цей край, передала своє враження в невеличкій поемі “Гульча”.

Музей бурштину в Рівному створення на базі рівненської бурштинової фабрики “Бурштин України”. Серед експонатів музею — шматки бурштину віком до 40 мільйонів років, знайдені у різний час на території Рівненщини, а також виготовлені з нього ювелірні вироби. Зокрема, експонується найдавніший в Україні бурштиновий виріб — диск-амулет, якому приблизно 2,5 тис. років. Окрасою музею вважаються камені, в яких закристалізувалися комахи. Представлений шматок дикого бурштину вагою близько 2 кг. Експонати розповідають не тільки про історію видобутку бурштину у краї, а й про єдине в Україні підприємство, яке займається його переробкою [4].

Тараканівський (Дубенський) форт побудовано в 1885–1890 рр. за наказом царя Олександра III. Стратегічне призначення Дубенського форту — обороняти залізничну і шосейну дороги з Кременця і Радзивилова. Це зразок військово-інженерного мистецтва російської фортифікаційної школи кінця XIX ст., бетонно-земляне укріплення, виконане із застосуванням цегли та чавунних деталей, з яких були зроблені герметичні двері й усі сходи. Потрапити всередину можна було лише з допомогою висувного залізного мосту. Щоб заховати його під час облоги, побудували спеціальне приміщення під насипом.

Тараканівський форт пережив кілька воєн — першу і другу світові, громадянську, радянсько-польську.

Базальтові стовпи – геологічний заказник на території Івано-Долинського родовища базальтів, що в с.Берестовець Костопільського району. Унікальні споруди із базальтових стовпів-багатогранників, що вишикувались стрункими рядами, вражають

своєю монументальністю та стрункістю. Товщина стовпів коливається від 0,6 до 1,2 м. Переважають із товщиною 0,8-1,0 м. Висота – від 3 до 30 м.

Костопільське природне диво порівнюють із іншими відомими у світі місцями залягання базальтової породи: екзотичними базальтовими вулканічними конусами на Гавайських островах, нині діючими базальтовими вулканами Етна на о. Сицилія та Везувій в Італії.

Неподалік від Острога розкинулося мальовниче село Межиріч. У цьому колишньому містечку-фортеці із замком, оборонними мурами та вежами донині зберігся ансамбль будівель Троїцького монастиря-фортеці XV-XVIII ст., Троїцька церква XV ст., стіни та башти початку XVII ст. та величезна піч просто неба. В архітектурі Свято-Троїцького храму давньоруські традиції поєднуються з готикою і Ренесансом.

Найголовніша святиня Свято-Троїцького храму — Чудотворний образ Божої Матері “Життеподательниця”. “Межиріцька Богородиця” була родовою іконою князів Острозьких. Її привезли від Вселенського Патріарха як подарунок і благословення за вірність і охорону святого православ’я [4].

Березнівський дендрологічний парк було закладено у 1979 р. Нині тут налічується близько 900 видів і форм деревних рослин, серед яких чимало представників з різних континентів, що розміщені на ботаніко-географічних і систематичних ділянках. Географічними ділянками, у парку представлені Америка, Кавказ, Середня Азія, Далекий Схід, Сибір, Карпати, Крим та ін.

У парку прокладені прогулянкові доріжки, споруджений каскад ставків, обладнані альтанки й оглядові майданчики; є окрема ділянка декоративних рослин, березовий гай (понад 40 видів берези), сади жасмину, розарій.

У селі Пересопниця (Рівненський район) нещодавно почав функціонувати Музей Євангелія. Саме тут у Пересопницькому монастирі Різдва Пресвятої Богородиці 29 серпня 1561 р. завершено працю над створенням національного символу українців — Пересопницького Євангелія.

Новомалинський замок як пам’ятку оборонної архітектури XIV-XVII ст. Волині визначають рештки стін західної і південної двоярусних башт, фрагменти муру між баштами, руїни палацу та каплиця, які збереглися.

Замок зведено на високому пагорбі над річкою Збитенька. Місцевість, що колись називалася Глух, у 1392 р. король польський Владислав Ягайло надав у власність князю Свидригайлу, який і заснував тут муроване укріплення. У XVI ст. Ян Малинський перейменував поселення в Новомалин. Тоді ж, очевидно, він продовжив розбудову замку, руїни якого дійшли до наших днів. За планувальною конфігурацією замок наближений до п’ятикутника з п’ятигранними наріжними баштами та в’їзною брамою в північно-східному мурі. За типологічними ознаками — це регулярне протобастіонне укріплення обнесене валами та ровом.

Найстарішим деревом в Україні вважається 1300-річний дуб, що росте в урочищі “Юзефінська дача” Рокитнівського району. Дуб настільки старий, що давно уже став подібний не на дерево, а на якусь прадавню руїну, овіяну вітрами, збатожену дошками, біту-перебіту блискавицями далеких і довгих віків [4].

Обхват стовбура найстарішого дуба — понад 8 м. Маленьким дубком юзефінський дуб ріс уже в 700-му році першого тисячоліття. Коли в цих краях дружинники

Київського князя Ігоря збирали з древлян данину (945), він досяг уже свого зрілого зросту й могутньої сили. Місцеві жителі вважають дуб-патріарх своїм оберегом, приходять до нього на розмову і відпочинок, допомагають дереву загоїти завдані негодою рани.

Рівненщина – це територія, здатна дивувати своїми природними та історико-культурними дивами, проте вона погано освоєна з точки зору рекреації та туризму і очікує подальших досліджень. Тут вдало поєдналися пам'ятки природи, історії, культури, архітектури, що є вкрай важливим аспектом привабливості для рекреантів і туристів. При створенні туристичної інфраструктури, відкритті нових туристичних маршрутів та загалом розвитку рекреації на Рівненщині стануть у нагоді наведені у статті характеристики рекреаційних об'єктів, які варті уваги туристів: історико-культурних заповідників міст Дубно та Остріг, національного історико-меморіального заповідника “Поле Берестейської битви”, Надслучанської Швейцарії, джерел Святого Миколая, Музею бурштину, базальтових стовпів, Свято-Троїцького чоловічого монастиря, Березнівського дендрологічного парку, музею Євангелія у с. Пересопниця, Новомалинського замку, 1300-річного дуба-патріарха та багатьох інших об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційна-туристські ресурси України / О.О. Бейдик. — К.: ВЦКНУ, 2001. — 396 с.
2. Рівненщина туристична. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.rv.ua/>
3. *Смаль І.В.* Основи географії рекреації та туризму : Навчальний посібник / І.В.Смаль. — Ніжин : НДПУ, 2004. — 105 с.
4. Туризм Рівненщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ogo.ua/rivnenschina/tourizm>

*Стаття: надійшла до редколегії 25.05.2012
прийнята до друку 06.06.2012*

NATURAL, HISTORICAL AND CULTURAL RECREATIONAL FACILITIES ROVNENSCHINA

V. Stelmach

*Volyn National University of Lesya Ukrainian
Lutsk, Ukraine*

The article provides a brief description of the recreational potential of the Rivne region, as well as studied and characterized the major natural, historical and cultural recreational facilities.

Keywords: recreation, natural recreational facilities, historical, recreational and cultural facilities and tourism.

ПРИРОДНЫЕ И ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫЕ РЕКРЕАЦИОННЫЕ ОБЪЕКТЫ РОВЕНЩИНЫ

В. Стельмах

*Волынский национальный университет имени Леси Украинская
г. Луцк, Украина*

В статье дана краткая характеристика рекреационного потенциала Ровенской области, а также изучены и охарактеризованы основные природные и историко-культурные рекреационные объекты.

Ключевые слова: рекреация, природные рекреационные объекты, историко-культурные рекреационные объекты, туризм.